

מפתח נושאים באמונה בכתבי הראשונים

המספיק לעובדי השם
פירוש הרמב"ן על התורה
כתבי הרמב"ן
שערי תשובה
פירוש רבינו יונה למשלי ואבות
החינוך
דרשות הר"ן
העקרים

האמונות והדעות
הכוזרי
חובות הלבבות
מורה הנבוכים
הקדמות הרמב"ם
פירוש הרמב"ם לאבות
איגרות הרמב"ם
ספר המדע

עם תוכן נושאים לפי פרשיות השבוע
ומועדי השנה

בסיעתא דשמיא
חגי צבי פישר
פעיה"ק ירושלים תובב"א

ישיבת מרכז הרב

YESHIVAT
MERCZAZ
HARAV

מסודרו של מרן הרב
אברהם יצחק זכרון קוק זצ"ל
Founded by Harav
Avraham Y. Kook

ער. 580062347

הרב צבי יהודה 12
ת.ד. 5010, ירושלים, 9105001
טלפון: 02-6524793
פקס: 02-6540356
12 Harav Zvi Yehuda St.
P.O.Box 5010
Jerusalem, 9105001
Phone: 02-6524793
Fax: 02-6540356
www.merczazHarav.org.il
mercza@012.net.il

קסד

סיון תשפ"ה

מגיש הכרז

יטצו תיגרי תלמידי קולוניאליס תפנונו תלמי רב
הרב חיי פושט לויטא' ת"ה מערבק ופעלה
חתם עכו בצר טוק להבטו לפני אלהי
אזי ממשלת הטעה לפלא אזי תוקית
באיזי נזה ומטין, יו הנו פוש
קשפה ביורה נלאזי איז עטניו שקוזמויק
ודמירשע ע"ה תנשנים השונים והטורק
לדעלו הפגורו ראשונים וזוגונים תלמידי
דעטניו אלו, צר דברי אז אופינו,
וכי אמתי גבולו, וללא ספק תיקור צה
נציק מאד אל דעטי צ' ונמחצ
במלכותנו עזוננו דנו נפלו השאר
לכרז ע"ה ועולה תהיק עטניו להם
בזמו פו אזלי, תפוש אזי הזאר
ולתמזק דעזארה צ' ולא הזאת אלא
לזכנו דכנסת סתן שיער דעצהי
לצק אזי במוגאר ויוטיל כרני עפני
לינד אצומיקי פל תגרה ואלוה קמזארגה
מזק שמחה ונמר רח, ותפנה
בדור ראוי אים מעבסין

דקדקה נאומי

יחזקאל

רשימת הספרים [ומהדורות]

- אמו"ד - ספר האמונות והדעות לרס"ג [אור עציון]
כוזרי - הכוזרי לריה"ל [הרב שילת]
חוב"ה - חובות הלבבות לרבינו בחיי אבן פקודה [לב טוב, ב' כרכים]
מו"נ - מורה הנבוכים לרמב"ם [מוסד הרב קוק, הרב קאפח, כרך אחד]
הקל"מ - הקדמה למשנה לרמב"ם [הרב שילת]
הקל"ח - הקדמה לפרק חלק לרמב"ם [הרב שילת]
הקל"א - הקדמה לפרקי אבות לרמב"ם (שמנה פרקים) [הרב שילת]
ר"מ אבות - פירוש מסכת אבות לרמב"ם
אגר"מ - איגרות הרמב"ם [הרב שילת, כרך אחד]
הלכ' - הי"ד החזקה לרמב"ם (ספר המדע והלכות מלכים)
המספיק - המספיק לעובדי השם לרבי אברהם בן הרמב"ם [פלדהיים, הרב וינסלברג]
רמב"ן - פירוש הרמב"ן על התורה
כתר"ב - כתבי הרמב"ן [מוסד הרב קוק, ב' כרכים]
שע"ת - שערי תשובה לרבינו יונה
ר"י אבות - פירוש מסכת אבות לרבינו יונה
ר"י משלי - פירוש משלי לרבינו יונה
חינוך - ספר החינוך [מכון ירושלים, ג' כרכים]
ר"ן - דרשות הר"ן לרבי נסים גירונדי [מוסד הרב קוק עם פירוש בארות משה]
עקרים - ספר העקרים לרבי יוסף אלבו [חורב, ב' כרכים]

דוגמאות

- אמו"ד א, ד [120] = האמונות והדעות מאמר א' פרק ד' [עמוד 120]
חוב"ה ח, ג [ב; רמח] = חובות הלבבות שער ח' פרק ג' [כרך ב' עמוד רמח]
מו"נ ג; נא*, נב = מורה הנבוכים חלק ג' פרק נא בהרחבה ופרק נב
רמב"ן ד; יט, ב = רמב"ן עה"ת ספר במדבר פרק י"ט פסוק ב'
חינוך רכח [ב; ריט 'ואף'] = ספר החינוך מצוה רכח [כרך ב' עמוד ריט דבור המתחיל "ואף"]

« » מחלוקת מפורשת

← ראה גם

* בהרחבה

** אינו בפשט הדברים

יצחק

ביאור פרשיית ברכות יצחק לבניו
המספיק י* [210]
כתר"ב האמונה והבטחון טו [ב;שצג 'ועוד']
ר"ן ב* [פון] **ה*** [רב]
עקרים ד,יט

נרצה להקריב עצמו קרבן עולה לפני בוראו ופחד מיוצרו לפיכך ניתנה לו
 מידת הפחד שהיא מכח הגבורה **כתר"ב** האמונה והבטחון טו [ב;שצג]
 ניתנה לו מידת הדין **כתר"ב** שה"ש הקדמה [ב;תעז]
 הגיעו צדקותיו עד שהעיד הי"ת שאין בו מום לא מבפנים ולא מבחוץ ועל כן
 היה עולה תמימה **כתר"ב** אגרת הקודש ו [ב;שלז]
 ביאור ענין תפילתו לפקידת רבקה **ר"ן ב** [סב]
 האריך הכתוב בענין הבארות משום שהינן רמז לבתי המקדש **רמב"ן** א;כו,כ

← 'אבות' עקידת יצחק'

יציאת מצרים

האמונה בה מעיקרי האמונה
כוזרי ג,יז [עון]²⁰⁵
 מורה על מציאות בורא קדמון חידוש העולם השגחה ועוד²⁰⁶

רמב"ן ב;כ,ב* ה;ה,טו ו,כ
חינוך כא [א;קיא]
 עיקר סיבתה היא קבלת התורה **חינוך** שו [ב;תסז]
 ביאור מדוע יציאת מצרים הוזכרה בתחילת 'י' הדברות ולא מעשה בראשית
כוזרי א,יא**
כתר"ב האמונה והבטחון יט [ב;תיג]
 על ידה הוסר כל ספק באמיתות התורה לקראת קבלתה **ר"ן** ג* [קד] ה [קעז]
 ביאור המקראות בעניינה שלכאורה נדמה בהם שסותרים את הבחירה
 החופשית והאפשרות לחזור בתשובה לרשעים **אמו"ד** ד,ו [252 'השלישי']
הלכ' תשובה ו,ג
הקל"א ח [רנב 'אבל']
עקרים ד;יב [תפו 'והרביעית'], כה* [תקלב]
 ביאור מדוע נעשה תהליך הנסים והתגלות והאמונה דווקא במצרים
ר"ן ג [קה] ה [קעה] יב [תעז]

205. ראה שם גם א,יא.

206. להשלמת מקורות בענין זה ראה בתחילת 'יציאת מצרים' ~ זכר ליציאת מצרים'.

חשבון שנות השעבוד

אמו"ד ח,ד
אגר"מ ד {תימן} [קמג]
רמב"ן ב;יב,מ-מב*
כתר"ב האמונה והבטחון יב [ב;שצ]
חינוך הקדמה [32 'וכל']

ביאור כיצד עשו החרטומים כאותות משה
אמו"ד ג,ה* [196]
כוזרי ה,כא
רמב"ן ב;ח,טו
כתר"ב דרשות [א;קמו]

עשרת הניסים אשר נעשו לאבותינו במצרים הרי הם הינצלם מעשר המכות
ר"מ אבות ה,ד
ר"י אבות ה,ד

אע"פ שנשלם הזמן שנגזר על בני" לא היו ראויים להגאל אלא מפני הצעקה
 קבל תפלתם ברחמיו
רמב"ן ב;ב,כה יב,מב
 הכבדת לב המצרים נועדה שידעו מצרים את גבורת הי"ת ושכל ישראל
 לדורות הבאים ידעו כח מעשיו
רמב"ן ב;י,א

קושיות ויישובים בדרך התנהלותו של משה רבינו מול פרעה וע"פ ענין זה
 הנאמר בתורה שהאמינו העם במשה רק לאחר קריעת הים **ר"ן** יא* [תנח]
 בענין יצירת הדת בצורה ניסית
כוזרי א,פ
 הקב"ה התרה בפרעה רק במכות אשר בהן מיתה לאדם והכל רחמים מאיתו
רמב"ן ב;ח,טו

ביאור מדוע טובב הקב"ה את העם ביציאה ממצרים
מו"נ ג,לב [שמח 'ושמע']

ביאור מדוע נקרא ליל שימורים כך
 לא היה אחד בבני" שעבר את פי ה' בכל דיני פסח מצרים **רמב"ן** ב;יב,מג
 לא יצאו בני" אלא ביום
רמב"ן ב;יב,לא

השכינה היוצאת מן הגלות היא ככלה הנכנסת לחופה
כתר"ב שה"ש א,י [ב;תפז]

ביאור עשרת הנסיונות שניסו אבותינו את המקום במדבר
ר"מ אבות ה,ד [ואמנם]
ר"י אבות ה,ד [עשרה']

← 'פסח' קריעת ים סוף

יציאת מצרים ~ זכר ליציאת מצרים

ביאור מדוע נצטוונו במצוות רבות בענין זה

אמו"ד ח,א [350]

מו"נ ג,לט [שסד]

המספיק ז [71 'ועכשיו']

רמב"ן ב;ג,טז*²⁰⁷

כתר"ב דרשות [א;קנ]*

חינוך טז [א;צ] כא [א;קיא]

ביאור מדוע אנו מזכירים זאת גם במועדים שאינם נמשכים עם יציאת מצרים
ר"ן א [נד]

אחוז ענין זכרון יציאת מצרים עם זכרון מעשה בראשית²⁰⁸ כוזרי ב,ג [נא]

עקרים ג,כו

עד יציאת מצרים סדר החודשים היה מתשרי ומיציאת מצרים מניסן כדי
שיהיה זה זיכרון בנס הגדול

רמב"ן א;ח,ה ב;יב,ב

כתר"ב דרשות [א;רטן]

מנין החדשים מניסן זכר ליציאת מצרים היה זמני

עקרים ג;טז [שנב 'וכן'], יט [שסד 'וזה', שסו 'ומה'], כב [שעה 'ואף']

השוואה בין גאולת מצרים לגאולה העתידית אמו"ד ח,א [350]

יצר הרע

השונא הגדול ביותר לאדם ודרכי המלחמה בו

חוב"ה ה,ה*

כתר"ב שה"ש ד,יא [ב;תצז]

ר"י משלי כד,ז

יותר קל לאדם להתרפא מהמחלה הקשה ביותר מאשר להתגבר על היצר

חוב"ה ח,ג [ב;רנב]

מו"נ ג,כב

הוא השטן וביאור עניינו

כתר"ב תר"ג מצוות [ב;תקמג]

הוא מלאך המוות

עקרים א,יא [עא]

הנחש הוא יצר הרע

מצינו בכל הצדיקים שמשביעין את יצרן שלא לעשות

רמב"ן א;יד,כב

207. ראה גם רמב"ן ג;כב,לא.

208. ראה גם ב'שבת' במקורות לענייניה.

כאשר תבא בלבו של האדם קצת תאוה והוא ימלא תאוותו אז יוסיף
בנפשו תאוה יתירה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר
מבראשונה ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה

רמב"ן ה;כט,יח

תחבולתיו לכבוש את האדם לאט לאט **חוב"ה** ח,ג, [ב;ריד']

עקרים ד,כח [תקמז]

ראוי לאדם לייסר נפשו תחלה להרחיק מדת הרשע שלא יכשילהו היצר עליה
בעתים אשר יקר מקרהו להתגבר לשלוט באדם ואחר כך ירגיל נפשו לעלות
במעלת מדת הצדיק **ר"י משלי** א,ב

טבע האדם מתנגד לעבוד את ה' בשלימות **ר"ן** י [שעט,שפח]

כל אימת שיתעורר באדם יצר דוחף לאיזו פעולה או דיבור או מידה יש
לבדוק מה טיבו של דחף זה **המספיק** יב [259]

כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו **הקל"א** ו [רמד']

ביאור המדרש שיצר הרע נקרא בפרשת הבריא "טוב מאוד"

כתר"ב תוה"א [ב;יד']

ביאור המאמר איזהו גבור הכובש את יצרו **ר"י אבות** ד,א [איזהו']

יצר לב האדם רע מנעוריו באשה יותר מן הכל **רמב"ן** ה;ה,יח

יצר הרע קודם ליצר הטוב באדם י"ג שנים **ר"י משלי** א,ח [עתה']

בימות המשיח ייבטל היצר הרע **רמב"ן** ג;כו,ו ה;לו,

כתר"ב הגאולה [א;רפ']²⁰⁹

← 'חטא' 'עבודת ה' 'פרישות וחומר' 'תאוה'

יראת ה'

מהותה והדרכים להשגתה

מו"נ ג,גב

הלכ' יסוה"ת ב;ב*,ג,יב

חוב"ה יו, [ב;שלט]

ר"ן י* [שפד']

היא כוונת בריאת העולם ויסוד התורה **ר"ן** ז [עדר] יג* [תקכח]

היא עיקר יצירתו של האדם **כתר"ב** דרשות [א;רג]

היא ייעודו של האדם ומטרת כל המצוות ובה זוכה לשלימות ולחיי העולם
הבא **עקרים** ג,לא*

209. ראה גם כתר"ב שה"ש ו,ה [ב;תקיא 'מכאן'].

מעלת העובד מאהבה גדולה מהעובד מיראה	הלכ' תשובה י*
	ר"מ אבות א,ג
	המספיק ג [19]
משמעות יראת העונש וצריכותה לעבודת ה'	ר"מ אבות א,ג
	רמב"ן ה;ו,ד [וענין]
	ר"י משלי א;ח,כ
	חינוך תלב [ג;קסז]
	ר"ן יג [תקכט 'ויש']
	עקרים ג,לב
משמעות יראת הרוממות ומעלתה	עקרים ג,לב
על ידה מתקרבים אל ה'	כוזרי ב,ג
הצדיק יכסוף יחשוק ויתאוה כל היום ליראת ה' ולא תפרד מליבו מבוקר עד ערב	ר"י משלי כג,ז
התכלית המושגת מתלמוד תורה היא יראת שמים	אגר"מ מג [תרלן]
יראת ה' שמגיעים אליה מן הענווה היא יסוד השמירה מכל חטא	ר"י משלי כב,ה
כל המידות מביאות אל הבטחון כיוון שכל המדות מביאות ליראה שהבטחון במדרגתה העליונה	ר"י משלי כב,יט
הנה מצוה תמידית	חינוך הקדמה [30]
השתלמותה עם אהבת ה'	כוזרי ג,יא [עג]
	מו"נ ג,גב
בגדר האהבה אי אפשר שלא תהא בה יראה	כתר"ב תרי"ג מצוות [ב;תקכג]
ביאור כיצד משתלבת עם עבודת ה' בשמחה	עקרים ג;לג [תיט 'והתר'], לד
היא תכלית לימוד התורה	ר"ן ז [רעג] ²¹⁰
היא מקור לכל המידות	ר"י משלי יד,כז
ביאור הפסוק "מה ה' אלהיך דורש מעמך" וכו'	ר"ן י* [שעו,שפא,שצו,תה]
היא יסוד תקנות חז"ל	ר"ן ז [רסח 'והרב']
קיום מצוות עשה נקרא יראת שמים	שע"ת ג,יב
ירא ה' יחמיר וידקדק וישים נפשו בכפו על מצוה קלה כמו על החמורות	שע"ת ג,כג

210. ראה גם ר"י משלי ד,ה.

ביאור המאמר "כל שיראת חטאו קודמת" וכו' **ר"מ אבות** ג,ט

ר"י אבות ג,ט

ר"ן יג [תקכח 'ולפי']

לא יהיה לאדם חכמה ובינה ביראת ה' ובסור מרע אם לא יאמין בהשגחה

כתר"ב איוב כבב, [א;עו]

לא יגיע האדם לשלימות היראה זולתי בשלמות הבטחון

ר"י משלי ג,ז [עוד תבין]

אין מגיעים לשלמות היראה זולתי בעשות העולם הזה הבל

ר"י משלי ג,ז [גם אתה]

בעל היראה כל מחמדי עין נגדו כאין והיא תענוגו ועדונו **ר"י משלי** יט,כג

היראה הנכבדת תגיע מן היושר **ר"י משלי** יד,ב

הדאגות מחלישות הכח ומקרבות קץ המות אולם יראת ה' והדאגה על חסרון

בעבודת ה' תוסיף ימים **ר"י משלי** י,כז

← 'אהבת ה' עבודת ה' לשמה'

ירבעם

כל מעשיו היו להי"ת **כוזרי** ד, יג*²¹¹

חטא והחטיא את הרבים ולכן חטא הרבים תלוי בו **חוב"ה** ז,ט [ב;קס]

הטעם שאין לו חלק לעולם הבא **אמו"ד** ט,ד [389 'ומרוב']

בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם שכחו רוב העם התורה והמצוות

לגמרי **רמב"ן** ד;ט,כב [והנה']

ירושה

טעמי המצוה **מו"נ** ג,מב [שעג 'ועוד']

חינוך ת [ג;קיט]

בעת הירושה לא יבקש אדם להתגבר על אחיו בחלוקה כי טוב המועט בלא

ריב ועירעור מן המרובה ועליו מצה ומריבה **ר"י משלי** יז,א

טוב ונכון לחלוק בגורל מפני שהוא משבית מדינים **ר"י משלי** יח,יח

211. השווה אגר"מ א {השמד} [לא 'ומזה'] ד {תימן} [קל], וספר המספיק ז [67], וכן במקורות לקמן.

תוכן נושאים

לפי פרשיות השבוע ומועדי השנה

דרשנים רבים יכולים לקשר נושאים רבים לפרשות רבות, ברם התוכן מתמקד בעיקר בפשטי המקראות. יש לציין שעל ידי העיון ב"ערך" והמקורות בו, ניתן להמשיך הלאה לנושאים נוספים הקרובים, וכמובן שעל ידי תוכן זה אפשר גם להמשיך לכתבי אחרונים. ציון הפסוקים, נועד גם עבור, הרחבת מקורות הקשורים לנושא באופן מהיר, על ידי פתיחת פרשני המקרא על אתר. יש להעיר שלפעמים צוין כמקור לנושא פסוק אחד או שנים בלבד, אף שיש פסוקים נוספים באותה פרשה, ודי לחכימא ברמיזא. הערות והוספות יתקבלו בשמחה מרובה.

ספר בראשית

בראשית

תאוה [ג,ו]	בעלי חיים [א,כ]	בריאת העולם
מחטיא את הרבים [ג,ג]	אדם הראשון [א,כו]	בריאת העולם ~ תכליתו
רמב"ן	אדם הראשון ~ בריאתו	חידוש וקדמות
הריון [ג,טז]	אדם	חידוש וקדמות ~ חומר
לידה	צלם	ההיולי [רמב"ן א,א]
מיתה [ג,יט]	דמות	מעשה בראשית
פרנסה וממון	מציאות ה' ~ אחדותו	מדע אלהי (סתרי תורה)
שמות [ג,כ]	מינות [א,כו רש"י]	בחינה
קין והבל [ד,א]	פרו ורבו [א,כח]	טבע
קנאה	שבת [ב,א]	פילוסופיה
ארץ ישראל [ד,ה] "ויחר לקין מאד" (כוזרי ב,ד)	נשמה [ב,ז]	חומר (יסודות)
יצר הרע [ד,ז רש"י ו,ה]	נפש	ספר יצירה
רציחה	גן עדן [ב,ח]	אלהים [א,א]
גמול (שכר ועונש) [ד,יא]	ז' מצוות בני נח ["ויצו קין אלהים" (סנה' נו:)]	שמות ה'
"ועתה ארוור אֶתָה" (עקרים [א,יא])	אשה [ב,כג]	ספירות [א,א רמב"ן]
וידוי [ד,יג רמב"ן]	אישות [ב,כד]	אור [א,ג]
עבודה זרה [ד,כו] "ויקרא את שמו אָנוֹשׁ אֶז הוֹחֵל" רש"י (והלכ' ע"ז א)	בושה [ב,כה]	יבשה [א,ט]
אדם ~ קצבת חייו [ה,ד]	אדם הראשון ~ חטא עץ הדעת [ג,א]	צמחים [א,יא]
רמב"ן	אכילה	אור הגנוז [א,יד רמב"ן]
	חטא	כוכבים ומזלות [א,טז]
		ענווה וגאוה [א,טז,כו רש"י]

קיבוץ גלויות	ישראל (עם)	תארים ופעולות המיוחסים
מציאות ה' ~ בלתי תלוי בזמן	ברית	לה"ת [ו,ו]
	עבודה זרה	נח [ו,ח]
		גאולה [הפטרה]

נח

הפלגה (דור הפלגה) [יא,א]	יונה [ח,ח]	נח
לשוונות	קרבנות [ח,כ]	מבול
לשון הקודש [יא,א רש"י]	תארים ופעולות המיוחסים	חידוש וקדמות (כתר"ב
הכרת הטוב (הודאה) [יא,ה	לה"ת [ח,כא יא,ה]	א:קמד)
רש"י]	יצר הרע [ח,כא]	גשם
ענווה וגאווה [יא,ז רש"י]	פרו ורבו [ט,א;ז]	צדיק [ו,ט]
מחלוקת [יא,ט רש"י]	ז' מצוות בני נח	גניבה וגזילה [ו,יא]
אברהם [יא,כז]	בעלי חיים [ט,ג]	ברית [ו,יח ט,ט הפטרה]
(ה)ענין האלהי	אבר מן החי [ט,ד רש"י]	שדים [ו,יט רש"י]
ישראל ~ עם סגולה	קשת [ט,יג]	נסים [ו,יט רמב"ן]
גאולה [הפטרה]	שכרות [ט,כא]	מאכלות אסורות [ז,ב]
ישראל (עם)	סירוס [ט,כב רש"י]	השגחת ה' [ח,א ויזכר
קיבוץ גלויות	ציצית [ט,כג רש"י]	אֱלֹהִים" (עקרים א,ד))
		גמול (שכר ועונש)

לך-לך

שד-י [ז,א]	פדיון שבויים [ז,טז]	אברהם
דביקות בה' [ז,א רש"י]	ירושלים [ז,יח רמב"ן]	ישראל ~ עם סגולה
ברית מילה [ז,י]	כוכבים ומזלות [טו,ה רש"י]	[ובהפטרה "אֶשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ"
שחוק [ז,יז]	אמונה [טו,ו]	(ה)ענין האלהי
שרה	בטחון בה' [טו,ו (המספיק	אבות
השגחה [יח,יט רמב"ן]	עמ' 164))	נסיונות
גלות [הפטרה]	ברית בין הבתרים [טו,ז]	גרים [יב,ה רש"י]
ידיעת ה' (השגתו ית' על	בחירה חופשית [טו,יד רמב"ן]	אמת ושקר [יב,ג]
ידינו) ["אֵין חֶקֶר לְתַבְּנֹתוֹ"	ברית [טו,יח יז,ב]	לוט [יג,ה]
גאולה	הגר [טז,א]	גניבה וגזילה [יג,ז רש"י]
ישראל (עם)	עקרות [טז,ב]	תיקון המידות ומהותן
	מלאכים [טז,ז]	סדום [יג,ג]
	נבואה ~ באומות העולם	חברה
	[טז,ח]	ארץ ישראל [יג,יד]
	ישמעאל [טז,יא]	טיול [יג,יז תרגום ירושלמי]